

Tekenen in de Tijd 112

12-18 september 2021

11 september herdachten wij de verschrikkelijke aanslag van twintig jaar geleden. Erik Borgman dacht ook terug aan wat volgde. Honderdduizenden slachtoffers van de overtuiging dat de vijand ten koste van alles verslagen moet worden. 'Heb je vijanden lief', is het alternatief van Jezus.

Afgelopen zaterdag was het *Nine Eleven*. Twintig jaar geleden vonden drie terroristische aanslagen plaats in de Verenigde Staten, waarvan die op het World Trade Center in New York de meeste indruk maakte. En de meeste doden tot gevolg had. De trauma's van die dag zijn nog springlevend en voor mensen die ternauwernood zijn ontsnapt en voor hulpverleners is het vaak alsof de verschrikkingen gisteren hebben plaatsgevonden. Er sterven nog altijd mensen aan de gevolgen van het instorten van de WTC-torens. De giftige stoffen die zij hebben ingeademd, veroorzaken kanker.

Maar er zijn nog veel meer slachtoffers. De chaos die we eind augustus in de Afghaanse hoofdstad Kabul zagen en de doden die daarbij vielen, wat daarvoor in Irak gebeurde en wat in Syrië heeft plaatsgevonden: het is allemaal deel van de kettingreactie die in 2001 op gang kwam. Vanuit de overtuiging dat goed en kwaad zuiver van elkaar te scheiden zijn en lijnrecht tegenover elkaar staan, riep George Bush de *War on Terror* uit. Wie niet voor ons is, is tegen ons en wie tegen ons is, is deel van een 'as van het kwaad'. Alles bleek nu geoorloofd: er werd gedebatteerd of martelen niet in sommige gevallen moest mogen en mensen werden zonder vorm van proces opgesloten. Sommigen zitten nog altijd vast.

Terugdenkend realiseer ik mij dat 2001 het begin markeert van een beklemming die voor mij tot op de dag van vandaag voortduurt. Het idee vatte post dat er absolute vijanden waren, mensen en volken waaraan niets te waarderen of te respecteren valt en die met alle beschikbare middelen moeten worden bestreden. Ik schrijf 'opnieuw', omdat we in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw ook geloofden een dergelijke vijand te hebben. In de jaren zeventig en tachtig werd dit vijandbeeld afgebroken. Niet allereerst omdat mensen meenden dat het reëel-bestaande socialisme minder slecht was dan werd voorgesteld – al viel dat geluid wel te horen, ook in kerkelijke en dominicaanse kring. Beslissend was echter dat tot ons doordrong dat aan de andere kant van de scheiding tussen vriend en vijand ook mensen woonden. Mensen van vlees en bloed, met angsten en verlangens, geneigd tot het kwaad en zich – vaak wat halfhartig – inspannend voor het goede. Kortom, mensen net als wij. Het lukte ons doorgaans niet, maar zo konden wij ons in ieder geval voorstellen dat het mogelijk was je vijand lief te hebben, zoals Jezus vraagt (Matteüs 5,44; Lucas 6,35). Er was meer in haar of hem dan het woord vijand dekte.

'Wat doe jij in Vredesnaam?' is de vraag die vredesorganisatie Pax ons voorlegt in de Vredesweek, die volgende week begint. 'Iedereen kan iets voor vrede doen', is de onderliggende bewering, Dat is natuurlijk waar, zoals ook iedereen iets kan bijdragen aan duurzaamheid. Maar de nasleep van 11 september 2001 heeft er mij definitief van overtuigd dat vrede niet zomaar in het verlengde ligt van goede bedoelingen. Je vijanden liefhebben is niet de overtreffend trap van het liefhebben van je vrienden, de overtuiging dat je beter geweld kunt ondergaan dan geweld gebruiken is iets heel anders dan dat je niet nodeloos wreed moet zijn. De bereidheid desnoods slachtoffer te zijn om geen dader te hoeven worden, vraagt bekering. Bekering tot een goedheid

die je niet in eigendom hebt of kunt verdedigen, maar die je alleen kan respecteren. In het licht van dit respect herken je dat je zelf vijand kunt zijn en dat je allereerst de plicht hebt die vijand te bestrijden.

De Pax-oproep je in te zetten voor vrede kan naar mijn gevoel gemakkelijk een *feel good*-campagne worden. Maak je je zorgen over het toenemende geweld en de toenemende uitsluiting, ook in onze samenleving? Doe dan met ons mee, dan laten we elkaar zien dat we het niet accepteren! Maar voor je het weet, is de inzet voor vrede de nieuwe scheidslijn, het je wel of niet uitspreken tegen nieuwe atoomwapens of het al dan niet ophangen van de regenboogvlag het teken dat zegt of je voor ons bent of tegen ons. De weerbarstige vraag is niet: waar moeten we tegen zijn? De weerbarstige vraag is wat moeten we liefhebben in degenen die wij buitensluiten door daartegen te zijn? En in het verlengde hiervan: wat moeten wij daarvoor bestrijden in onszelf.

‘Wat doe jij in Vredesnaam?’, vraagt Pax. In de naam dus van de Vrede. Het is een vage allusie op de steeds meer verzwegen oorsprong van Pax in Pax Christi, de vrede van Christus. Vrede-met-een-hoofdletter is uiteindelijk een aanduiding voor God en voor Christus. ‘Hij is onze vrede’, schrijft de apostel Paulus, doordat Hij ‘twee werelden één gemaakt heeft en de scheidsmuur heeft neergehaald’ (Efeziërs 2,14). Het is een gecompliceerd idee: Jezus neemt volgens Paulus zowel de plaats in van degene die de regels stelt als – als gekruisigde – van degene die door deze regels worden uitgesloten. ‘Hij heeft vrede gesticht door in zijn persoon uit die twee één nieuwe mens te scheppen’ (vers 15). Dat betekent dat wij nooit meer zonder diepe schade aan onszelf een volk of een individu kunnen vernietigen om onze visie op wat goed is, door te zetten. Want dan gaat een essentieel deel verloren van de nieuwe mens die God heeft geschapen door de gedode Christus te doen verrijzen en waarvan zij deel zijn. Dan gaat er dus een essentieel deel van onszelf verloren.

Op het Christelijk Sociaal Congres sprak ik in deze lijn over radicale inclusiviteit: alle mensen hebben waardigheid en verdienen met het respect te worden behandeld dat hen als beeld van God toekomt. Geldt dat ook voor Al Qaida-strijders, was de waarschijnlijk retorisch bedoelde vraag uit het publiek. Het antwoord is naar mijn stellige overtuiging: ja. En ook voor de aanhangers van de Poolse Recht en Rechtvaardigheid-partij en van de Hongaarse Fidesz-partij. Dat betekent niet dat wat zij zeggen, niet weerzinwekkend en wat zij willen, niet bloedgevaarlijk zou zijn. Maar dat zij ons tot hun vijanden uitroepen, moet ons er niet toe verleiden het omgekeerde ook te doen. Ik denk aan de bezetene in het land van de Gerasenen die door niets en niemand in bedwang te houden was. Nadat Jezus zijn demonen had uitdreven, was dezelfde man die naakt rondzwierf en zichzelf en anderen bedreigde nu rustig, ‘gekleed en goed bij zijn verstand’ (Marcus 5,15). Hij zat zelfs aan de voeten van Jezus (Lucas 8,35). Jezus zag blijkbaar dat hij dat in zich had.

Wij kunnen de demonen misschien niet uitdrijven. Maar we kunnen ons wel blijven inspannen te zien wat er mogelijk zou zijn als we dat wel zouden kunnen. Zo drijven we misschien een paar van onze demonen uit.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus